

Natuurbescherming moet en kan anders

Is de klassieke natuurbescherming wel voor zijn taak berekend? Is natuurbescherming in Nederland niet meer cultuurbescherming? De auteur breekt een lans voor een meer grootschalige vorm van natuurbeheer en natuurbouw, zodat er meer sprake is van natuur dan van cultuur. Wij zijn benieuwd wat u ervan vindt.

De menselijke *cultuur* oefent een geweldige druk uit op de haar omringende natuur, die steeds verder teruggedrongen wordt. Het klassieke natuurbeheer betekent eveneens het terugdringen van puur-natuur, hoewel de natuurbescherming pretendeert deze teruggang tegen te gaan. Maar de Nederlandse natuur lijkt te bestaan uit een verzameling ooievaarspalen, gesubsidieerde Grutto's, nestbeschermers, vleermuisbunkers, kunstmatige stuifzanden, bos zonder open plekken en heide zonder opslag (keurig volgens plangrenzen), padden-oversteekplaatsen, bijvoederinrichtingen, betonwanden voor Oeverwaluwen, Dasantunnels, vlindergraslandjes, vogelasien en orchidee-gerichte maairegimes. Kortom, een natuur van ons. Een naar menselijke wensen, behoeften en verworven beelden gevormde natuur die zich netjes aan de in nota's vastgelegde plangrenzen heeft te houden. Hiermee maken we natuur teveel deel van onze wensen en keuzes, van onze *cultuur* en verliest *puur-natuur* terrein.

Grootschalige natuurontwikkeling, het alternatief voor de klassieke natuurbescherming, moet niet alleen prioriteit zijn van natuurbeschermingsorganisaties, maar kan ook heel goed, zelfs in overvol Nederland, gerealiseerd worden. De bovenstaan-

de boude beweringen zal ik in dit artikel proberen te beargumenteren. Ik zal daarvoor achtereenvolgens:

- een omschrijving geven van het begrip natuur
- de invloed van de mens op de natuur aangeven
- het waarom van natuurbescherming aangeven
- een beschrijving en beoordeling van de klassieke natuurbescherming geven
- het alternatief, grootschalige natuurontwikkeling beschrijven en beargumenteren
- de haalbaarheid van dit concept schetsen.

NATUUR EN CULTUUR

Wat we precies verstaan onder 'natuur' is een prangende vraag die behandeling behoeft. We kunnen het begrip natuur zeer uiteenlopend definiëren. De breedst mogelijke omschrijving schaaft alles onder natuur. Immers ook de mens is een uitvloeisel van evolutionaire, natuurlijke processen. Daarmee kan alles wat onze soort heeft voortgebracht, van sprookjes tot SDI, als natuur betiteld worden. Dit zullen maar weinigen doen. Een strengere, meer algemeen geaccepteerde definitie is: *natuur is alle spontane ordening die zich buiten menselijke doelstellingen of handelingen om aan ons voordoet*. De Van Dale om-

schrijft natuur als volgt: *wat de mens om zich heen ziet, wat beschouwd wordt als nog niet door de mens gewijzigd*.

Alle produkten van ons bewustzijn, gerichte antropomorfe bewerkingen van de natuur, zijn daarmee geen natuur, maar cultuur. Een stadstuintje dat geheel beplant en ingericht is naar menselijke keuzes is een deel van onze cultuur. Het fysiologisch functioneren van de planten echter en de Merel die toevallig haar nest in de klimop tegen het huis bouwt, vormen natuurlijke elementen in dit stukje cultuur. Ook ons eigen lichaam is natuur, we hebben haar immers niet ontworpen. Wel vinden er vele culturele bewerkingen plaats in de vorm van plastische chirurgie, hormonale medicatie, kunst-hartkleppen en amalgaam-vullingen. Onze hele cultuur is doortrokken van natuuraspecten, omdat de natuur de uiteindelijke grondstof vormt van onze culturele wereld.

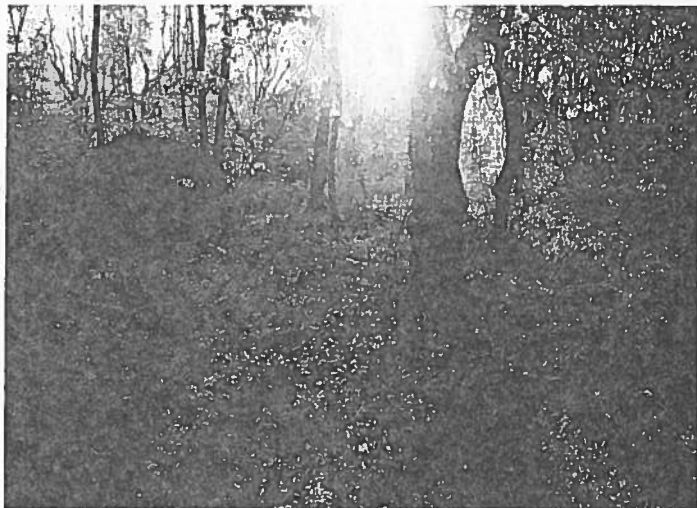
CULTURELE INVLOED OP DE NATUUR

Overal op de planeet Aarde is de aanwezigheid van de diersoort mens, *Homo sapiens*, zichtbaar, hoorbaar, voelbaar. De mens heeft het grootste deel van de oorspronkelijke vegetatie omgezet in landbouwgrond of door agrarische over-exploitatie van haar natuurlijke karakter beroofd. Grote agglomeraties met soms tientallen miljoenen inwoners, dichte netten van snelwegen, kilometerslange industrie- en havengebieden getuigen van onze vlijt. Tot in de uithoeken van deze planeet doen we ons gelden. Vliegtuigen in de troposfeer, weerstations op Antarctica, skiliften en alpiene expedities in het hooggebergte, oliepijpleidingen in Siberië en Alaska zijn enkele van onze overal te ontwaren sporen. Niet alleen in de harde materiële vorm van staal, beton en asfalt heeft de mens de biosfeer beïnvloed.

Er zijn veranderingen opgetreden in waterkwaliteit, waterhuishouding, samenstelling van lucht en neerslag, kwaliteit van grondwater en bodemeigenschappen. In de wereld van een mier van het genus *Atta*, die metersdiep in de bodem van het Amazone-regenwoud schimmels kweekt, zal de mens mogelijk nog geen rol spelen. Maar vandaag of morgen zal ieder oecosysteem direct of indirect, in mindere of meerdere mate, met de mens te maken krijgen. Alleen al door zijn totale biomassa van waarschijnlijk meer dan 200 miljoen ton, is de mens te kwalificeren als de veruit meest succesvolle hogere diersoort van deze tijd. *Homo sapiens* heeft door zijn ver geëvolueerde neurofysiologie optimale levensom-

Stervend hout, nieuw leven
Foto: Ruud Lardinois

Naturbos
Foto: Ruud Lardinois

standigheden voor zichzelf kunnen creëren en veiligstellen. Daarmee is de humane cultuur in toenemende mate een aanpassingsnorm geworden voor plante- en diersoorten. Cultuurvolgers als Huismus, Bruine wegmier en *Streptococcus mutans** zijn dan ook bijzonder succesvol te noemen.

NATUURBESCHERMING

Een halve eeuw nadat het laatste oerbos was ontgonnen, kwam in ons land de natuurbescherming van de grond. In het begin van deze eeuw bestond ze nog uit een klein groepje mensen die vaak als excentriek werden afgedaan. De afgelopen decennia nam de belangstelling voor niet-religieuze immateriële vraagstukken toe, vooral voor milieuproblemen en daardoor zijn natuur- en milieu-organisaties explosief gegroeid. In Nederland is de natuurbescherming relatief sterk en weet zich gesteund door een groot deel van de bevolking: natuurbeschermingsorganisaties hebben bij elkaar zo'n 2 miljoen leden of donateurs.

Waarom willen we natuur beschermen? Min of meer natuurlijke gebieden worden gevrijwaard van bebouwing, wegen en landbouw, om er lekker te kunnen wandelen, fietsen, sporten, picknicken, tot rust komen, vogels kijken, vissen, jagen, bessen plukken, verstoppertje spelen, kamperen, fikkie stoken, kortom 'er echt even helemaal uit zijn'. We beschermen natuur voor ons eigen - recreatieve - welzijn. Een meer ideëel argument waarmee natuurbeschermingsorganisaties voor de dag komen, luidt dat onze toekomst op het spel staat indien het uitputten van de natuurlijke hulpbronnen, het aantasten van de levensvoorwaarden van veel organismen, de erosie van vruchtbare grond en de afname van genetische variatie doorgaat. In tweede instantie lijkt dit argument misschien minder ideëel, aangezien er toch weer een menselijk belang centraal staat. Dat kan ook niet anders. Onze relatie met de natuur is fundamenteel problematisch. Natuurbeschermers zouden hun doelen graag van een hogere, ideëlere lading voorzien en hebben het dan over de intrinsieke waarde van soorten; het recht om te

bestaan. De woorden waarde, normen, doelen en streven hebben alleen inhoud in de taal-werkelijkheid van het menselijk bewustzijn. De natuur kent geen doelen waarnaar het streeft in de menselijke betekenis van dit woord. De natuur wil geen maximale soortenrijkdom of optimale populatie-dichtheden, dat heeft de evolutie genoegzaam bewezen. Wat we belangrijk vinden aan de natuur zullen we zelf moeten verzinnen en waarden. We kunnen wel idealistisch zijn door onze lange termijn belangen, een leefbare wereld voor komende generaties, te verdedigen tegenover de korte termijn belangen van een hoog inkomen en lage belastingen.

DE KLASSIEKE NATUURBESCHERMING

Het menselijk belang van de natuurbeschermers van het eerste uur was het redden van het verdwijnende landschap dat hen sinds hun jeugd op het netvlies was blijven kleven. Zij stonden aan de wieg van de klassieke natuurbescherming. Daaronder versta ik de natuurbeschermingsfilosofie die vooral opgang maakte in de jaren '60 onder invloed van de vegetatiekundigen Westhoff en Van Leeuwen. Deze vormt tot op de huidige dag nog een belangrijk uitgangspunt van het beleid van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale landschappen, de grootste terreinbeherende natuurbeschermers van ons land.

De twee pijlers die de klassieke natuurbescherming karakteriseren zijn:

- Fixatie op de instandhouding van het door de mens gemaakte half-agrarische landschap van ongeveer eind vorige eeuw.
- Fixatie op instandhouding van natuurwaarden, meestal 'waardevolle' planten en diersoorten. Deze soorten ontlenen hun 'waarde' aan hun zeldzaamheid, kwetsbaarheid, mate van bedreiging of de internationale betekenis van ons land voor de soort. Daarnaast bepaalt de mate waarin een soort karakteristiek is voor een landschapstype en de populariteit van de soort bij het publiek haar 'natuurwaarde'.

Deze 'fixaties' probeert men praktisch te verwezenlijken door beheer; het actief tegengaan van natuurlijke successie om cultuurlandschappen in stand te houden of bepaalde natuurwaarden te bevorderen.

Cultuurhistorisch landschap

De in ons land beschermde 'natuur' is voor een groot deel een cultuurhistorisch gevormd landschap. Heidevelden, hooilanden, homogene rietmoerassen, eikenhakhoutbossen, het coulissen- en landgoederenlandschap hebben we allemaal te danken aan een bepaalde, meestal agrarische exploitatie van het landschap door onze voorouders. Verschillende vormen van beheer zijn er dan ook op gericht dit semi-agrarische karakter van het landschap te behouden. Het 'bevrozen' van het landschap kan echter nooit gedaan worden met een beroep op 'zo was het immers altijd'. Niet alleen de natuur zorgt voor voortdurende verandering van het landschap, ook de mens past het landschap aan aan de veranderende eisen van de tijd. Het kleinschalige Twentse landschap bijvoorbeeld, heeft dit karakter nog maar relatief kort, ongeveer sinds de teeloorgang van het markestelsel, midden vorige eeuw. Daarvoor werd Twente gekenmerkt door uitgestrekte, spaarzaam beboste heidemoerassen, grote escomplexen en eindeloze ondoordringbare hoogvenen in de grensstreek. Het uitgangspunt van het natuurbeheer is dus een arbitrair moment in de historische ontwikkeling van ons landschap. Dat moment valt toevalligerwijs(?) samen met het begin van de natuurbescherming in Nederland, eind vorige eeuw. Dat ons landschap op dat moment een maximale variatie aan landschappen en plante- en diersoorten kende, zweeft als een onaantastbaar axioma in de ideeënwereld van de natuurbeheerders. Deze stelling is echter nooit wetenschappelijk gegrondvest en kan dat ook niet worden, omdat zij niet te verifiëren of te falsifiëren valt. Er zijn geen grondige beschrijvingen en inventarisaties van de afgelopen eeuwen voorhanden die een goede vergelijking mogelijk maken. En het idee dat we hebben van het voorkomen van soorten aan het begin van onze jaartelling is slechts heel vaag.

Soortbehoud

Dat bepaalde soorten sterk van de menselijke invloed hebben kunnen profiteren lijkt wel waarschijnlijk. Zo is de Grutto dankzij de uitbreiding van vochtige graslanden op het laagveen van Noord- en West-Nederland een talrijke soort in ons land geworden. Het getuigt in mijn ogen echter van

Figuur 1**linkerpool**

menselijk keuzen
cultuur
sturing, beheersbaarheid
voorspelbaarheid
mens-vormgegeven wereld

rechterpool

toeval, spontane ordening
natuur
dynamische processen, onbeheersbaar
onvoorspelbaarheid
natuurlijk, evolutionair vormgegeven wereld

krampachtig conservatisme om een soort tot in lengte van dagen, tegen hoge kosten en ten koste van andere soorten zo talrijk te willen houden. Dat ons land in vergelijking met andere Europese landen zulke hoge Grutto-dichtheden kent is natuurlijk fraai. Maar als we de aantallen broedparen van de Grutto vergelijken met die van andere graslandsoorten** als Zomertaling, Kwartelkoning, Paapje en Roodborsttapuit, kan dit gegeven net zo goed als een indicatie voor het eenzijdige en eenvormige karakter van onze groene lakens worden uitgelegd.

Bij het sfeerbeeld zoals veel mensen dat gewend zijn van de Hollandse veenweiden, horen druk roepende Grutto's. Maar als mensen alleen waarderen wat ze gewend zijn en dat willen behouden, zitten we in een vicieuze cirkel van handhaving omdat we het altijd gehandhaafd hebben. De natuur laat zich echter eerder in termen van processen dan aan de hand van een vastliggende soortenlijst beschrijven. Ons ingrijpen in de natuur ten behoeve van een bepaalde soort betekent het in eigen hand houden van keuzen in plaats van deze aan de natuur te laten. Daarmee maken we natuurbeheer een onderdeel van onze culturele ordening van de wereld.

Om het even op de schaal van de 'grote wereld' te schetsen: Tijger en Reuzenpanda zullen heus wel worden beschermd, maar miljoenen soorten zijn bij het grote publiek onbekend en lopen dus minder beschermingsrisico's. Daarmee wordt aaibaarheid, grootte en esthetische waarde voor de (westerse) mens een nieuwe modieuze, cultuur-bepaalde selectiedruk op plante- en diersoorten. Door deze cultuurdruk incorporeren we de natuur in de door ons gestuurde wereld en verliest natuur - in strikte zin - dus terrein. Bovendien getuigt al onze sturingsdrang van een grote kennisarrogantie. Het besef dat we nog maar weinig weten van de zeer complexe en subtiele interacties tussen organismen onderling en hun milieu lijkt hierbij te ontbreken.

NIEUWE NATUURBESCHERMING

Mijns inziens zou natuurbescherming gericht moeten zijn op het teruggeven van stukjes aardkorst, zeer grote gebieden (>100.000 ha) aan de natuurlijke processen. In deze puur-natuur gebieden dient de mens zich uitsluitend als gast te gedragen. Deze benadering mag absoluut niet ont-aarden in een romantisch westers luxe-produkt dat maar even aan de Derde Wereld kan worden opgelegd. Deze grootschalige natuur moet goed gespreid over

de hele aarde gereserveerd worden, ook in ons overvolle landje. Iedereen moet in staat zijn in zijn eigen omgeving natuur op het scherpst van de snede te ondergaan.

Waarom is het van belang dat de natuurbescherming haar inspanningen richt op het behoud van *puur*-natuur, natuur *in strikte zin*, als ook halfnatuurlijke landschappen fraai zijn en rijk aan flora en fauna?

We zouden de door de mens beleefde wereld weer kunnen geven met figuur 1. De linkerpool is de cultuur-pool, de rechter de natuur-pool. Van links naar rechts neemt onze sturing en beheersing af en de onvoorspelbaarheid en spontaniteit toe. Dicht bij de linkerpool bevindt zich bijvoorbeeld hoogwaardige technologie, door de mens ontwikkeld, beheerst en voorspelbaar in zijn gedrag. Op de rechterpool bevindt zich de kosmos, los van de mens ontstaan, onbeheersbaar in zijn gedrag en veelal ook onvoorspelbaar. Het weer bevindt zich ook dicht bij de rechterpool, onvoorspelbaar (over meer dan 2-3 dagen) en onbeheersbaar.

De rechterpool moeten we versterken door ruimte te geven aan natuurlijke, 'toevallige', onvoorspelbare dynamiek zoals deze al honderden miljoenen jaren de evolutie stuwt. Hiermee voorkomen we dat onze beleving van de wereld ineenschrompelt tot onze eigen maaksels en de soorten die zich daartussen kunnen of mogen handhaven. Indien we het strikte uitgangspunt van puur natuur niet vasthouden, kan onze natuurbeschermingsmoraal steeds meer naar de linkerpool schuiven, totdat alleen een genetisch niet-gemanipuleerd Fries stamboekrond nog het beschermen waard wordt gevonden. En dan kan het plotseling wel eens te laat blijken te zijn voor de weg terug.

Grootschaligheid

De oecosystemen dienen grootschalig te zijn omdat er dan sprake is van complete oecosystemen, inclusief soorten met een lage dichtheid of met grote territoria, zoals toppredatoren. Dit is van belang voor het functioneren van het systeem en de rijkdom aan organismen.

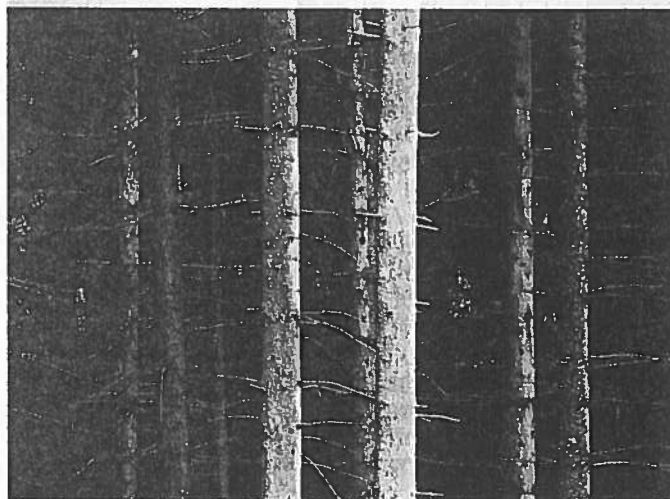
Een groot oecosysteem is veel minder kwetsbaar voor plotselinge veranderingen in het milieu zoals stormen, branden en overstromingen.

Deelpopulaties van een soort kunnen uitsterven, maar vanuit andere delen van het gebied kan herbevolking plaatsvinden. Uitgestrektheid betekent in die zin ook een zekere onafhankelijkheid. In kleine terreintjes zijn organismen snel afhankelijk van populaties in andere gebieden voor genetische uitwisseling of herbevolking als de soort lokaal uitsterft. Omvangrijkere populaties zijn door hun grotere genetische variatie flexibeler. Bij langdurigere veranderingen in het milieu is de kans dat de vereiste selecterende eigenschappen binnen de populatie aanwezig zijn namelijk veel groter.

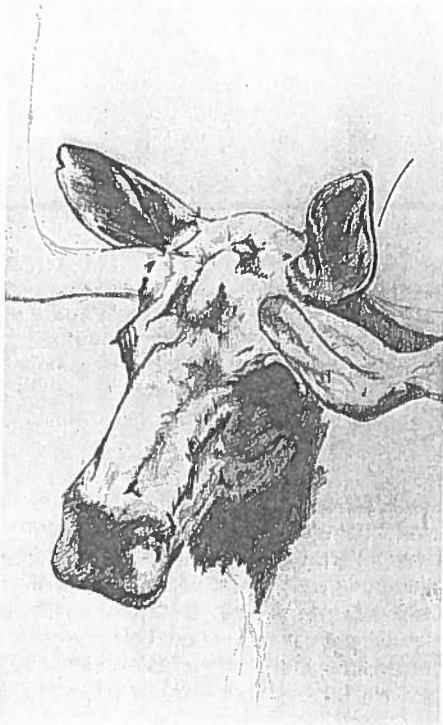
Ten slotte is een uitgestrekt gebied beter gebufferd tegen menselijke invloed. Vanaf de grenzen naar het centrum van het gebied zullen de invloeden afnemen van ontwatering en verontreiniging in de omgeving van het gebied. De recreatieve druk is dan beter op te vangen, omdat er altijd minder toegankelijke terreindelen zijn waar schuwe soorten zich terug kunnen trekken. Vooral als het gebied alleen vanaf de buitengrenzen voor recreanten toegankelijk is, blijft er een groot, weinig betreden kerngebied bestaan.

Een voorbeeldje: de Veluwe

Het ruimte geven aan natuur betekent dynamiek; spannende, onverwachtse veran-

Cultuurbos
Foto: Ruud Lardinois

Eland, verdwenen herbivoor van moerasbossen

Tek. auteur

deringen, telkens vernieuwde evenwichten tussen organismen en hun milieu. Ook een in de Nederlandse natuurbeschermers-terminologie stabiel - en dus, wordt er gefluisterd, saai - climax-systeem als een bos is niet onveranderlijk. Vaak wordt het bos als afschrikwekkend resultaat afgeschilderd dat zou ontstaan wanneer we onze 'natuur' niet zouden beheren. Het gemiddelde Nederlandse bos, met rijtjes uitheems gelijkjarig naaldhout, dicht opeengeplant, vrijwel zonder ondergroei en een verrassend arme flora en fauna, doen echter in mijn ogen minder natuurlijk aan dan een lommerrijke villawijk. De huidige Nederlandse bossen worden door de rijksoverheid veelal onder de hoofdfunctie natuur geschaard, maar tussen de honderden kilometers raster ten behoeve van bosbouw en jacht valt de natuur nog nauwelijks te ontwaren.

Hoe zou een grootschalig bosoecosysteem als de Veluwe, inclusief rivierfronten aan de IJssel, er uit kunnen zien als het de ruimte en z'n natuurlijke componenten terugkreeg? In de ouder wordende bosdelen kunnen door een storm of brand flinke dennen zijn omgegaan en zelfs open plekken van redelijke omvang zijn ontstaan. Het licht bereikt weer de bosbodem en lichtbehoevende pioniersoorten als Ruwe berk komen op. Afhankelijk van het vratgedrag van de grote herbivoren en het opslaan van doornige struwelen, krijgt bosvorming wel of geen kans. De relatief lange, witbloeiende zoomvegetaties, overgangen tussen het stabielere bosklimaat en de lichtrijke open plekken gonzen in het voorjaar van de insecten. De omgewaaid, door ouderdom of vrat gevelde bomen, sprookjesachtig begroeid met varens, fungi, mossen en korstmossen, bieden onder-

komen aan veel insecten, holbewonende vogels en zoogdieren. Door de afbraak van het hout en uiteindelijk mineralisatie komen essentiële elementen als calcium, kalium, fosfor en magnesium weer terug in het systeem. Voor de fotosynthetiserende planten, die de basis voor al het leven vormen, zijn deze elementen onontbeerlijk. Verschillen in kalk- en vochtgehalte van de bodem, zuurgraad, blootstelling aan licht, wind en regen zorgen voor talloze micromilieus en -klimaten voor de vegetatie.

Deze abiotische condities worden mede veroorzaakt door de vegetatie en de dierlijke activiteiten zodat er van een constante terugkoppeling en wisselwerking sprake is. Plekken waar Wisenten of Edelherten hun uitwerpselen deponeren zijn zeer voedselrijk, terwijl de hooggelegen uitgeleegde podzolgronden arm aan mineralen zijn en dus een geheel andere vegetatie hebben. Zwijnen graven op zoek naar wortels, knollen en smelten natuurlijke poelen die nieuwe milieu-omstandigheden opleveren, welke na verloop van tijd weer kunnen verdwijnen. Wormen en mieren verplaatsen grond, terwijl mieren ook voedingsstoffen in de bodem transporteren. Konijnen en Paarden zorgen voor constante hergroei van grassen door grazige open plekken hier en daar kort te houden. Het gras veroudert zo minder snel en blijft langer eetbaar voor andere herbivore organismen. Predatoren bewerkstelligen een goede verspreiding van de herbivoren over het gebied en daarmee van verdeling van de begraazingsdruk.

Bosdelen van uiteenlopende ouderdom en ontwikkeling, die zich dus in de pionier-, climax-, verouderings- of verval fase kunnen bevinden, komen naast en door elkaar voor. Open en dichtgegroeide plekken, voedselrijke en zeer arme terreindelen wisselen elkaar af evenals kletsnatte tot kurkdrege standplaatsen. Ook de mate van dynamiek verschilt per gebiedsdeel en per schaalniveau. Erg stabiele delen - zoals de ouder wordende bossen - en erg dynamische - zoals de overstromende uiterwaarden - wisselen elkaar af. We zien dus een constant van kleur en patronen vershiend mozaïek van groot- en kleinschalige processen met elk een eigen schaal in ruimte en tijd.

Dit is maar een heel beperkte impressie van de duizenden processen die gaande zijn in zo'n oecosysteem, die nog maar fragmentarisch bekend en door de wetenschap beschreven zijn. Voor een deel geldt het bovenstaande verhaal natuurlijk ook voor de huidige Veluwe. Het essentiële verschil is dat in de bovenstaande beschrijving

de Veluwe een eenheid vormt, de veranderingen niet worden tegengewerkt en er daardoor veel meer natuurlijke processen kunnen plaatsvinden. Doordat er bijvoorbeeld geen hout wordt onttrokken, blijven mineralen in het systeem en verarmt de bodem, en daarmee het oecosysteem, niet. De permanente veranderingen selecteren vanzelf welke organismen waar in het terrein het best overleven en reproduceren. Hierdoor zal zo'n gebied ook spannender, rijker en gevarieerder in ruimte en tijd zijn, maar bovenal natuurlijker. De creatieve esthetiek van Moeder Natuur zelf is immers aan het werk!

HAALBAARHEID VAN GROOTSCHALIGE NATUURONTWIKKELING

Een veel genoemd argument tegen het realiseren van natuurontwikkeling is dat dit concept niet haalbaar zou zijn in ons dichtbevolkte land met de vele functies van het landelijk gebied. Daar zou ik het volgende tegenover willen stellen. Ten eerste is er in Nederland verrassend grootschalige potentiële natuur voorhanden. Voorbeelden daarvan zijn de Veluwe, de Wadden, de duinstreek en de uitgestrekte boswachterijen in het zuidwesten en noordoosten van Drenthe. Ook de uiterwaarden langs onze grote rivieren zouden aaneengesloten een geweldig natuurgebied kunnen vormen, zie plan Ooievaar. In al deze gebieden geldt dat menselijke bewoning en agrarische belangen gering zijn. Een belangrijke functie van deze gebieden is de recreatieve, die gehandhaafd kan blijven bij natuurontwikkeling. De bosbouwfunctie van de Veluwe en Drenthe kan gemakkelijk opgegeven worden. Dit is een zeer verliesgevende aangelegenheid op de arme zandbodems en voorziet voor slechts een paar procentjes in onze houtbehoefte. De produktie van snelgroeiende houtsoorten op de voedselrijkere kleigronden van Noord- en West-Nederland biedt in ieder geval meer, ook financieel, perspectief.

Bij het uit gebruik nemen van cultuurland gaat het met name om de meer marginale gronden, zoals uiterwaarden, die toch het eerst voor braaklegging in aanmerking komen. De produktiviteitsstijging van de Nederlandse landbouw bedraagt jaarlijks zo'n 2%, terwijl de vraag naar landbouwproducten met slechts 0,5% stijgt. Dit betekent dat er jaarlijks zeker 1% van het landbouw-areal uit cultuur genomen kan worden bij handhaving van het huidige produktievolumen. In het licht van de mestproblematiek lijkt inkrimping van de landbouwproduktie echter realistischer. Het Landbouw Economisch Instituut verwacht dan ook dat er in

Oehoe, toppredator in onder andere bosecosystemen
Tek. auteur

2005 een groot overschot aan landbouwgrond zal zijn. Door de landbouwfunctie meer te concentreren kan ook de ontwikkeling en teruggang van voorzieningen (winkels, scholen) in het landelijk gebied beter worden tegengegaan. Over de komende 10 jaar zou dus zeker zo'n 250.000 hectare uit cultuur genomen worden. De grondprijzen zijn op het moment echter nog niet bepaald laag. De grootschalige gebiedsaankopen die noodzakelijk zijn om de gebieden tot een eenheid te smeden zullen dus grote investeringen vergen. Deze kunnen echter terugverdiend worden doordat er veel bespaard kan worden op beheer. Bovendien is het natuurbeschermingsbeleid van de overheid op het moment onnodig duur.

Kostbaar natuurbeschermingsbeleid

Een groot manco van het huidige natuurbeschermingsbeleid van de overheid is een tekort aan prioriteit voor de natuur. Het beleidsinstrumentarium is voor een groot deel gericht op andere belangen, zoals dat van de grootgrondbezitters (natuurschoonwet), bosbouw (boswet), werkgelegenheid (landschapsonderhoud in het kader van de ISP) en boeren (relatienota, ROL/RAL). Dat het begrip natuur zo vertroebeld is, bemoeilijkt een inhoudelijke afweging op natuurbeschermend rendement van uitgaven voor natuurbehoud.

Symptomatisch voor dit natuurbeschermingsbeleid is de relatienota. Dit is een soort subsidieregeling voor boeren die hun bedrijfsvoering willen aanpassen aan weldevogels. Een belangrijk geacht en kostbaar instrument waarvoor in totaal zo'n 200.000 ha weidegrond zal worden aangewezen. Het natuurbeschermend effect ervan is laag; het gaat immers om een beperkte groep organismen en een niet-natuurlijk oecosysteem. Het beheerscontract dat de boeren sluiten kan na 6 jaar weer worden opgezegd. En dan kunnen die lieve vogeltjes, als het marktmechanisme dat vereist, alsnog van het land geknikkerd worden. Natuurbeschermend effect: null Verbazingwekkend genoeg lijkt iedereen tevreden over dit instrument. Voor boeren is het een mooie inkomstenbron in deze donker(bruin)e dagen voor mest, ambtelijke natuurbeschermers kunnen geld uitdelen en bestuurders maken goede sier met het succes - onder boeren! - van de maatregel.

Ook de welig tierende bureaucratie maakt dat het natuurbeschermend rendement van het belastinggeld voor natuurbehoud laag is. Geregeld werken ambtelijke diensten van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, van het ministerie van VROM, van de provincie en ingehuurd de ingenieursbureaus langs elkaar bij uitvoering van subsidie- of beheersrelingen. Er kan in mijn ogen dus nog veel geld bespaard worden om aan te wenden ten behoeve van gebiedsaankoop dat een veel hoger natuurbeschermend rendement heeft. Naast dat het onnodig duur is, is het subsidie- en beheerbeleid kwetsbaar voor de politieke waan van de dag.

Cultuurmonumenten

Maar vind jij de bloeiende boomgaarden, de houtwallen, de bloemrijke hooilanden dan niet mooi? vraagt de lezer zich misschien af. Natuurlijk ben ik ook romantisch en nostalgisch genoeg om de aanblik van een oud Twents 'lös hoes' verscholen tussen houtwallen en hakhoutbosjes, te kunnen waarderen. Het landschap draagt de sporen van onze geschiedenis, van onze voorouders: het vormt een verankering van ons bestaan. Bovendien hebben deze monumentale landschappen evenals oude binnensteden, oude kerken en molens een hoge belevingswaarde. Ik ben zeker niet tegen het behoud van deze monumenten. Evenals bij andere cultuurmonumenten profiteert de toeristisch-recreatieve sector van de aantrekkelijkheid van de landschappelijke cultuurmonumenten en zij zou dus mede kunnen investeren in het lokaal handhaven daarvan; dat is immers eigen-

belang. De particuliere natuurbescherming en het natuurbeleid van de overheid dienen zo weinig mogelijk bij te dragen aan het behoud van nostalgische plaatjes en moeten zich met echte natuur bezig houden.

HOOPVOLLE TEKENEN

Gelukkig begint zich een kentering af te tekenen. De laatste jaren hebben ideeën voor natuurontwikkeling onder invloed van mensen als Frans Vera en de helaas veel te vroeg overleden Harm van de Veen steeds meer weerklank gevonden. Het Wereld Natuur Fonds steunt al, vooralsnog kleine, natuurontwikkelingsprojecten in ons land en er zijn adviesbureaus ontstaan die gespecialiseerd zijn in natuurontwikkeling. Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer hebben ondertussen bosreservaten ingesteld, jammer genoeg van slechts een heel beperkte oppervlakte, waar de natuur zijn gang kan gaan en dood hout blijft liggen. Een heel verfrissend initiatief kwam van 14 prominenten waaronder oud-milieuministers Nijpels en Winsemius, oud-landbouwminister Mansholt, voorzitter van het platform voor biologische landbouw Albrecht, president-directeur van de Rabobank Wijffels, oud directeur-generaal van het ministerie van Landbouw v. de Zeeuw en zijn broer, ex-KVP voorzitter D. de Zeeuw. Zij hebben het manifest 'duurzaam samengaan landbouw, natuur en milieu' vorig jaar november aangeboden aan het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Daarin wordt in 9 stellingen gepleit voor het scheiden van landbouw en natuur. Waar landbouw bedreven wordt moet dit optimaal kunnen, alleen onder restricties van milieuvorwaarden; terwijl daarnaast daadwerkelijk ruimte voor natuur moet vrijkomen. Zij gaan daarin nog verder dan ik in bovenstaand verhaal deed; volgens hen moet de komende 10 jaar 25% van het landbouwareaal, 475.000 hectare, uit cultuur genomen worden! Ik hoop en verwacht dat dit de richting zal worden waarin het beleid zich ontwikkelt ten aanzien van de landelijke gebieden in Nederland.

* De bacterie-soort die verantwoordelijk is voor cariës.

** Weliswaar plaatselijk veel nattere en verder ruigere graslanden, met struweel en opslag.

Auteur is biologiestudent, milieukundige, medewerker Stichting Kritisch Bosbeheer, Nijmegen.
Adres: Vossendijk 65-7
6534 TJ Nijmegen